

Hum. m. dr. Regina Laukaitytė

**PANEVĖŽIO VYSKUPIJOS TIKINČIŲJŲ
PASIPRIEŠINIMAS REŽIMUI 1948–1953 M.**

Pastarųjų dviejų dešimtmečių lietuvių istoriografijoje daug rašyta apie sovietų valdžios antibažnytinę politiką, ypač kulminaciniais jos metais – stalinizmo laikotarpiu – vykusias represijas prieš vyskopus ir dvasininkus, bažnyčių uždarinėjimą, vienuolynų likvidavimą, bažnytinės nuosavybės nacionalizavimą ir t. t. Taip pat nemažai žinoma apie Bažnyčios vadovų pastangas ginti Bažnyčios teises ar ieškoti kompromisų režimo diktuojamomis sąlygomis¹. Gerokai mažiau žinoma apie dar vieną to laikotarpio įvykių pusę – paprastų žmonių reakciją, pasipriešinimą kėsiniuisi uždaryti būtent jų parapijos bažnyčią, suimti jų parapijos kleboną.

Priimti kvietimą atvykti į šią konferenciją paskatino archyvuose surasti dokumentai apie kai kurių Panevėžio vyskupijos parapijų tikinčiųjų atkaklų pasipriešinimą jų bažnyčių uždarymui 1948–1953 metais, pačiu „juodžiausiu“ Lietuvos katalikų bažnyčių uždarinėjimo laikotarpiu, kai vykdydama bažnyčių ir kulto tarnautojų registravimo kampaniją sovietų valdžia siekė uždaryti beveik trečdalį bažnyčių.

Vieni gražiausių Lietuvos istorijos puslapių neabejotinai susiję su katalikų pasipriešinimu jų Bažnyčios veikimo laisvės varžymui, kurio simbolis – Kražių įvykiai XIX a. pabaigoje, kai žmonės neleido caro valdžios

¹ R. Laukaitytė, Vienuolynų likvidavimas Lietuvoje pokario metais, *Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų*, Vilnius, 1991, p. 159–166; R. Laukaitytė, Mėginimai sovietizuoti Lietuvos Bažnyčią 1944–1949 m., *Lietuvos istorijos metraštis. 1997 metai*, Vilnius, 1998, p. 178–198; K. Misius, Bažnyčių uždarinėjimas Lietuvoje pokario metais, *LKMA Metraštis*, t. 12, Vilnius, 1998, p. 75–101; A. Streikus, *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*, Vilnius, 2002 (ir kiti šio autoriaus darbai); *Kriščionybės Lietuvoje istorija*, Vilnius, 2006, p. 462–475; D. Petkūnas, *The Repression of the Evangelical Lutheran Church in Lithuania during Stalinist Era*, Klaipėda, 2011 ir kt.

pareigūnams uždaryti vienos savo miestelio bažnyčios. Jie kelis mėnesius budėjo bažnyčioje, neleisdami išnešti Švenčiausiojo Sakramento, pasipriešino kazokams. Aukų pareikalavę Kražių įvykiai ir po jų vykęs viešas teismo procesas turėjo didžiulį atgarsį Lietuvoje ir pasaulyje. Apie juos daug rašė Rusijos imperijos, Vakarų Europos ir Amerikos spauda. Tačiau po 1944-ųjų, kuomet Lietuvos Bažnyčios praradimai buvo nepalyginamai didesni (ji neteko ne tik daugelio bažnyčių, koplyčių, bet ir katedrų, dvasinių seminarijų, visų katalikų vienuolijų), „antrųjų Kražių“ nebebuvo. Kas pasikeitė per 50 metų? Žmonių sąmonė ar valstybė, kurioje kartojami šiurkšti tikinčiųjų diskriminacijos politika? Kokių veiksmų galėjo imtis žmonės?

Didžiausia persekiojimų banga Lietuvos Bažnyčią (ir Panevėžio vyskupiją) užklupo 1948–1949 metais. Būtent tuomet prasidėjo kunigų suėmimų banga: stalinizmo metais buvo suimti ir nuteisti kalėti pataisos darbų lageriuose maždaug 45 Panevėžio vyskupijos kunigai (visoje Lietuvoje 1944–1953 m. nuteisti 365). Vyskupas Kazimieras Paltarokas 1949-aisiais buvo perkeltas į Vilnių (tapo Vilniaus arkivyskupijos kapituliniu vikaru), kartu valdė ir Panevėžio vyskupiją, nes išsirinkti naują vyskupą kapitulai neleista.

Didysis Lietuvos bažnyčių uždarinėjimo vėjus prasidėjo jų registravimo kampanijos metu. Pagal sovietinius įstatymus, visų konfesijų dvasininkai galėjo dirbti parapijose tik gavę Religinių kultūrų reikalų tarybos įgaliojimo prie Lietuvos SSR Ministrų Tarybos (toliau – RKRT įgaliojimo) pažymėjimą apie registraciją; parapijos, o kartu ir kulto pastatai galėjo funkcionuoti tik vietos vykdomųjų komitetų (toliau – VK) vadovams įregistravus vadinamąjį parapijiečių 20-tuką ir išrinkus jo vykdomąjį komitetą bei revizijos komisiją. Parapijos vykdomasis komitetas su vietos valdžios organais privalėjo sudaryti sutartį, kuria perimdavo savo žinion ir atsakomybėn nacionalizuotą, t. y. valstybei priklausantį, bažnyčios turtą ir įsipareigodavo mokėti mokesčius, rūpintis remonto darbais ir pan.

Bažnyčių ir dvasininkų įregistravimo procedūra atrišo rankas ir RKRT įgaliojiminiui, ir vietos VK pareigūnams – jie tiesiog neregistruodavo nepageidaujamų kunigų, ėmėsi riboti bažnyčių tinklą. Ilgai atidėliota katalikų bažnyčių ir kulto tarnautojų registracija Lietuvoje buvo įvykdyta 1948-aisiais – iki tų metų gruodžio pabaigos 677 katalikų bažnyčios buvo įregistruotos, 34 uždarytos. Tačiau iš įregistruotųjų 129 bažnyčios buvo paliktos be jas aptarnaujančių kunigų. Tad turint omenyje, kad kunigams buvo

griežčiausiai uždrausta laikyti pamaldas ne savose bažnyčiose, iš tikrųjų tuomet buvo uždarytos 163 bažnyčios².

Sovietų režimo valdžios atstovai neretai buvo tiesiogiai suinteresuoti uždaryti bažnyčias, nes taip galėdavo perimti jų nuosavybę. Bažnytinės nuosavybės nusavinimas vyko nuo pat okupacijos pradžios, tad 1944-ųjų vasarą juridinę galią tebeturėjo ir 1940 metų nusavinimo aktai. Su nacionalizavimu susiję įstatymai tebuvo priimti 1948 metais³, kai absoliučios daugumos jos objektų – ne tik pastatų, bet ir žemės – faktinio nusavinimo procesas daugelyje vietų jau buvo pasibaigęs. Parapijų bažnytinė nuosavybė buvo skirtinga, tačiau didžiausiose sovietų valdžia nusavino iki 80 ha žemės, po 3–4 bažnytinius pastatus, nes daugelyje bažnytkaimių 4-ajame dešimtmetyje buvo pastatyti parapijų namai su salėmis, buvo erdvios klebonijos kunigams ir vikarams apsigyventi, veikė špitolės.

Kaip ir visoje Lietuvoje, 1948-aisiais daugelyje Panevėžio vyskupijos klebonijų ir bažnytinių pastatų jau keleri metai buvo įkurdintos įstaigos (mokyklos, ambulatorijos, saugumo ar milicijos būstinės, paštai), sovietinių pareigūnų butai, o jei juose vis dar gyveno kunigai ir kiti bažnyčios tarnai, – jie buvo priversti mokėti didžiulius mokesčius. Pvz., Panevėžio marijonų vienuolyne įsikūrė apskrities VK, Daugailių klebonijos pirmame aukšte – valsčiaus VK, o antrame – jo pirmininko butas⁴, Salų, Palėvenėlės, Anciškio bažnytiniuose pastatuose 1948 metais veikė pašto agentūros, Kvetkų ir Gelažių buvo įsikūrę vietos vykdomieji komitetai, Biržų – kariuomenės įgula, Užpalių – milicija, Kupreliškio – saugumas, Pabiržės – progimnazija, Papilio – biblioteka ir skaitykla, gyveno milicininkų ir mokytojo šeimos; naujieji pareigūnai apgyvendino ir Saločių,

² RKRT prie Lietuvos SSR MT įgaliotinio B. Pušinio 1948m. IV ketvirčio informacinė ataskaita, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA, f. R 754, ap. 3, b. 208, l. 21; B. Pušinio 1952 II ketvirčio informacinė ataskaita, ten pat, f. R 181, ap. 1, b. 32, l. 51; R. Laukaitytė, Mėginimai sovietizuoti Lietuvos Bažnyčią 1944–1949 m., *Lietuvos istorijos metraštis. 1997 metai*, p. 188.

³ 1948 m. birželio 19 d. Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė įsaką *Dėl maldos namų ir vienuolynų pastatų, taip pat religinių bendruomenių gyvenamųjų namų nacionalizavimo*, o tų metų liepos 8 d. Ministrų Taryba – slaptą nutarimą *Dėl vienuolynų ir maldos namų pastatų nacionalizavimo tvarkos*. Jais buvo nutarta per tris savaites, iki 1948 m. rugpjūčio 1 d., nacionalizuoti visus religinių bendruomenių ir vienuolynų sakralinius, gyvenamuosius bei ūkinius pastatus nepriklausomai nuo jų dydžio ir perduoti vietos valdžios institucijų komunaliniam fondui. Pagal nutarimą, nacionalizuotų maldos namų pastatai galėjo būti perduoti įregistruotoms religinėms bendruomenėms (vadinamiesiems tikinčiųjų „dvidešimtukams“) nemokamai ir neribotam laikui naudotis kulto reikalams pagal sutartį.

⁴ Įgaliotinio B. Pušinio 1948 m. lapkričio 5 d. raštas Utenos aps. VK pirmininkui, ten pat, b. 37, l. 45.

Smilgių, Salų, Užpalių, Svėdasų, Kuprelišio, Vaškų, Pasvalio bažnytnius pastatus⁵.

Priėmus nacionalizavimo įsaką, 1948 metų rudenį netikėtai paaiškėjo, kad sąjunginiai įstatymai numato būtinybę palikti nedideles špitoles nemokamai naudotis religinei bendruomenei. Tai sukėlė tikrą sumaištį – vietos sovietų valdžios pareigūnai nesutiko gražinti užimtų pastatų, konfliktavo su kunigais ir ieškojo pretekstų juos iškraustyti.

Siekiant sumažinti veikiančių bažnyčių skaičių 1949 metų pradžioje RKRT įgaliotinis Bronius Pušinis pareikalavo iki kovo vidurio iškelti kunigus iš bažnyčių, kurios iki 1940-ųjų veikė kaip filijos. Panevėžio vyskupijoje tokių, jo žiniomis, buvo 15⁶. Įgaliotinis instruktavo vietos vykdomųjų komitetų vadovus, kad tokiose bažnyčiose niekam neleidžiama laikyti pamaldų⁷. Pamatę paprastą galimybę nušalinti parapijų kunigus ir taip išspręsti ginčytinos nuosavybės problemą, vietos valdžios pareigūnai patys ėmėsi iniciatyvos. Panevėžio vyskupijoje bent 7 parapijų klebonai – Dabužių, Andrioniškio, Kuprelišio, Burbiškio, Pabiržės, Klovainių, Smilgių⁸ – 1949 metų vasarą buvo iškviešti į apskričių ar valsčių vykdomuosius komitetus, kur neteko kulto tarnautojų pažymėjimų (be jų negalėjo eiti pareigų) ir buvo įgrasinti nedelsiant išvykti iš apskrities. Vietos

⁵ Panevėžio vyskupo K. Paltaroko 1949 m. sausio 10 d. raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, LCVA, f, R 181, ap. 1, b. 26, l. 4

⁶ Vyskupo K. Paltaroko 1949 m. kovo 10 d. raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, ten pat, b. 34, l. 111. Buvo numatyta nuo 1949 m. kovo 15 d. be kunigo palikti Velžio, Stelmužės, Rokiškio šv. Augustino, Pelaniškių, Panevėžio Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos ir Švč. Trejybės, Inkūnų, Daunorių, Degučių, Barklainių, Berčiūnų, Biliakiemio, Subačiaus stoties, Gulbinėnų, Geidžiūnų bažnyčias. Tris pastarąsias vyskupas prašė palikti veikti kaip parapines. Atrodo, vyskupui pavyko išsiderėti, kad vietoj toli nuo kitų bažnyčių esančias Biliakiemio, Inkūnų ir Daunorių bažnyčias paliekamų be kunigų sąrašė pakeistų nedaug parapijiečių turinčios ir netoli didesnių parapijų centrų esančios Dilių, Smėlynės ir Žibartonių bažnytelės (Vyskupo K. Paltaroko 1949 m. vasario 25 d. raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, ten pat, b. 34, l. 111.).

⁷ Įgaliotinio B. Pušinio 1949 m. vasario 21 d. raštas Zarasų aps. VK pirmininkui, ten pat, l. 83.

⁸ Antai Pabiržės klebonas Vincas Norkus buvo iškvieistas į Biržų VK, kur susirinkę vietos saugumo, kompartijos ir VK vadovai grasindami represijomis pareikalavo iš sakyklos paraginti žmones rašytis į kolūkius, o taip pat nemokyti vaikų, nekviesti į atlaidus kitų kunigų ir pan. Kunigui atsisakius, po kelių dienų buvo iškvieistas vėl, šįkart neteko kulto tarnautojo pažymėjimo ir gavo įsakymą per 24 valandas išsikraustyti iš Biržų apskrities. Kuprelišio kuratas Juozas Garška gavo šaukimą į saugumą po kratos bažnyčioje, kurioje buvo rasta ginklų, jam taip pat įsakyta per 24 val. išvykti iš apskrities, atimtas pažymėjimas (Kunigų V. Norkaus 1949 m. birželio 27 ir J. Garškos birželio 25 d. raštai vyskupui K. Paltarokui, ten pat, b. 36, l. 33, 32).

valdžios pareigūnai naudojosi situacija ir vilkino naujai vyskupo paskirtų klebonų įregistravimą.

Nors Sovietų Sąjunga reprezentavosi kaip „liaudies“ valdoma valstybė, „liaudies balso“ joje nelabai paisyta, nebent vengta ypač didelio skundų srauto. RKRT įgaliotinis B. Pušinis tikriausiai sąmoningai vengė aštrinti situaciją, laikėsi atsargios taktikos, mėgindamas uždaryti bažnyčias keliais etapais. Pirmiausia siekta pašalinti kunigą ir nutraukti reguliarias pamaldas. Vengiant atviro konflikto su parapijiečiais, bažnyčių raktai būdavo paliekami bažnytinių „dvidešimtukų“ atstovams, tvirtinant, kad jų maldos namai neuždaromi, žmonės gali juose melstis kiek tik nori. Įgaliotinis ir vietos valdžia tikėjosi, kad žmonės nepasiges bažnyčios arba įpras lankyti toliau esančias, o turėdami mokėti didelius mokesčius už bažnyčią, kurioje nevyksta pamaldos, patys ims rūpintis jos uždarymu. Tačiau šios prognozės nepasitvirtino – įgaliotinio įstaigą užtvindė skundai.

Uždaromų arba be kunigų paliekamų katalikų bažnyčių likimu labiausiai rūpinosi parapijų vykdomųjų komitetų nariai – aktyviausi parapijiečiai. Žmonės pademonstravo daug solidarumo, ypač mažuose Lietuvos miesteliuose ir bažnytkaimiuose, kur bendruomenės ryšiai buvo stipresni. Daugelyje vietų skundus RKRT įgaliotiniui, LSSR MT pirmininkui Mečislovui Gedvilui, AT Prezidiumo pirmininkui Justui Paleckiui, sąjunginei RKRT, MT ir pačiam Stalinui pasirašė šimtai žmonių. Įdomu, kad kai kur į bažnyčių gynimą įsitraukė žemiausios grandies sovietiniai aktyvistai – apylinkių deputatai, kolūkių vadovybė (toks reiškiny labiausiai buvo paplitęs Suvalkijoje). Matyt, kai kurie jų turėjo iliuzijų dėl Bažnyčios statuso Lietuvos SSR arba susidūrė su dideliu tikinčiųjų spaudimu.

Panevėžio vyskupijoje savo bažnyčias atkakliai gynė Andrioniško, Burbiško, Dabužių⁹, Dilių¹⁰, Juodupės¹¹, Klovainių¹², Panevėžio Švč. Trejybės¹³ ir kitų bažnyčių parapijiečiai. Bene ilgiausiai, daugiau kaip penkerius metus, dėl savo bažnyčios kovojo Burbiško tikintieji. Jie greičiausiai derino savo veiksmus su andrioniškiečiais, nes žmonės ėmėsi analogiškų veiksmų. Abi šios parapijos buvo įsteigtos palyginti neseniai, 1936 ir 1933 metais, t. y. žmonės padėjo nemažai pastangų ir lėšų statydami, įrengdami savo bažnyčias. 1949-ųjų vasarą abiejų jų klebonai buvo iškviešti į Anykščių apskrities VK, kur neteko kulto tarnautojų pažymėjimų ir buvo priversti pasirašyti rašytinius pasižadėjimus per porą savaitių, iki liepos 15 dienos, išvykti iš apskrities¹⁴. Kunigų netekę parapijiečiai nenuleido rankų – ne tik sekmadieniais rinkdavosi melstis, bet ir išsiuntinėjo skun-

⁹ Dabužių parapijos VK nariai prašyme RKRT įgaliotiniui rašė: „Dabužių parapijos tikinčioji liaudis esam ištikti skaudžios širdgėlos dėl paskelbimo mūsų bažnyčios nebefunkcionuojančia. Statėm savo rankom ir lėšom penkerius metus, ja rūpinomės, ją mylime, ją lankėme, mokesčius mokėjom ir be ašarų su ja skirtis negalime“ (1949 m. rugpjūčio mėn. (diena nenurodyta) raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, ten pat, b. 33, l. 101).

¹⁰ Dilių bažnyčios komitetas ir Kupreliškio klebonas Antanas Valantinas protestavo prieš Kupreliškio valsčiaus valdžios draudimą naudoti gedulingoms Mišioms kapinėse esančią Dilių bažnytėlę, nors ji nebuvo uždaryta. Žmonės prašė leidimo laikyti joje pamaldas bent 4 kartus per metus atlaidų dienomis – „vardan atminimo liaudies mylimo dainiaus kunigo Antano Strazdo“, kuris joje dirbo (1949 m. rugsėjo 24 d. raštas įgaliotiniui, ten pat, l. 125). Nepaisant prašymo, bažnytėlė buvo uždaryta.

¹¹ Rokiškio r. VK neleido atstatyti 1944 m. sudegusios Juodupės bažnyčios, parapijos įsi- gyta statybinė medžiaga buvo nusavinta mokyklų remontui. Pamaldos imtos laikyti klebonijos daržinėje, o pačioje klebonijoje įkurdinta mokykla. Numatydami konfliktą, bažnyčios komiteto nariai įgaliotiniui rašė: „O kas galės mums garantuoti, kad dėl mokyklos artumo mūsų neiškels iš daržinės, kurioje įsikūrėme, į plačius laukus. Skaudu!“ (1953 m. liepos 27 d. raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, ten pat, b. 77, l. 111).

¹² Klovainių bažnyčios komitetas skundėsi įgaliotiniui, kad nuo 1949 m. rugsėjo jų senoje ir 4 tūkst. parapijiečių turinčioje bažnyčioje neleidžiama laikyti pamaldų. „Mes turime vyskupų ir kunigų užtenkamai ir konstituciją turime, mes nežinome, kodėl mes esame taip nuskriausti, kad neturime savo bažnyčioje pamaldų. Dirbame kolūkyje, esame nuvargę nuo darbų, o pasimelsti turime eiti septynis-dvylika kilometrų“, – rašė įgaliotiniui (1949 m. rugsėjo mėn. (data nenurodyta) raštas, ten pat, b. 44, l. 11).

¹³ Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčios komiteto nariai protestavo, kad jų bažnyčia paliekama be kunigo, nors yra centre, patogi keliems tūkstančiams dirbančiųjų ir senelių (bažnyčios komiteto ir kunigo Liudo Povilonio 1949 m. balandžio 22 d. raštas Stalinui, ten pat, b. 35, l. 56). Gavę neigiamą atsakymą, jie mėgino daryti spaudimą įgaliotiniui – rašė, kad plinta nepasitenkinimas religijos varžymu, nes veikiant bažnyčiai neleidžiama joje dirbti kunigui, prašė išbraukti iš paliekamų be kunigo bažnyčių sąrašo (Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčios komiteto 1949 m. gegužės 2 d. raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, ten pat, b. 33, l. 50).

¹⁴ Andrioniškio klebono Vinco Beinoriaus ir Burbiškio klebono Antano Misevičiaus 1949 m. liepos 1 d. raštai vyskupui K. Paltarokui, ten pat, b. 36, l. 36, 35.

dus sovietinės Lietuvos ir SSRS institucijoms, reikalaujami daryti spaudimą Anykščių apskrities valdžiai¹⁵. Mat pastaroji nesutiko ne tik įregistruoti naujus kunigus, bet ir leisti atvykusiems iš kaimyninių parapijų aukoti šv. Mišias bent porą kartų per mėnesį.

Gana didelė Andrioniškio parapija (apie 2330 žmonių) buvo atkurta, bet Burbiškyje bažnyčia 1933 metais buvo įrengta dvaro rūmuose, kuriuose naujoji sovietų valdžia iš karto po karo įkurdino mokyklą. Suprantama, ji negalėjo leisti mokyklai ir bažnyčiai veikti viename pastate. Burbiškio parapijiečiai (tuomet parapijoje būta maždaug 1600 žmonių) du kartus išsiuntė skundus Stalinui ir kitiems aukščiausiems sąjunginės valdžios atstovams¹⁶, jų delegacija buvo nuvykusi į Maskvą¹⁷. Sąjunginė RKRT, beje, pareiškė nuomonę, kad, palikus įėjimus į mokyklą ir bažnyčią iš skirtingų pastato pusių, pastarąją nebūtina iškelti¹⁸. Tačiau Anykščių apskrities VK neregistravo vyskupo skiriamo kunigo ir vertė parapijiečius iškelti bažnyčią į kitas patalpas (iš karto į buvusią krautuvę, vėliau – į ūkininko gyvenamąjį namą). Situaciją 1954 metų rudenį aiškinoši į Lietuvą komandiruotas RKRT prie SSRS MT vyresnysis inspektorius I. Solovjovas. Jį lydėję vietos pareigūnai įtikinėjo, kad anksčiau parapijos Burbiškyje nebuvo, netoli aplinkiniuose bažnytkaimiuose už 5–9 km veikė bent penkios bažnyčios, o įrengtoji sename dvare buvo avarinės būklės¹⁹. 1954-ųjų pabaigoje bažnyčia buvo uždaryta ir parapijiečiai priversti įsirengti naują Pagrauzų k.

Vis dėlto panaši į burbiškiečių daugumos faktiškai uždaromų bažnyčių parapijiečių reakcija, gausybė skundų, LSSR AT deputatų ir tikinčiųjų spaudimas privertė RKRT įgaliotinį B. Pušinį peržiūrėti be kunigų paliekamų Lietuvos bažnyčių sąrašą ir leisti artimiausių parapijų kunigams kartą du per mėnesį jose laikyti pamaldas. Tačiau toks leidimas prieštaravo sąjunginės valdžios draudimui kunigams važinėti į kitas bažnyčias, todėl B. Pušinis buvo priverstas žengti dar vieną žingsnį atgal: iš minėtų

¹⁵ Andrioniškio parapijiečių antras skundas Stalinui, SSRS AT Prezidiumo pirmininkui Nikolajui Švernikui, RKRT prie SSRS MT pirmininkui Igoriui Polianskiui [gautas 1950 m. vasario 28 d.], ten pat, b. 41, l. 28.

¹⁶ Burbiškio parapijos „dvidešimtuko“ 1951 m. vasario 27 ir lapkričio 9 d. pareiškimai Stalinui, N. Švernikui, I. Polianskiui, ten pat, b. 49, l. 97, 92.

¹⁷ R. Guobis, Burbiškio parapijos jubiliejus, *XXI amžius*, 2003, nr. 78.

¹⁸ RKRT prie SSRS MT pirmininko I. Polianskio 1951 m. lapkričio 20 d. raštas įgaliotiniui B. Pušiniui, LCVA, f. R 181, ap. 1, b. 49, l. 91.

¹⁹ RKRT prie SSRS MT vyresniojo inspektorius I. Solovjovo 1954 m. lapkričio 5 d. ataskaita Tarybos pirmininko pavaduotojui V. Gostevui, Rusijos Federacijos valstybinis archyvas (toliau – RFVA), f. 6991, ap. 3, b. 501, l. 166-167.

129 Lietuvos bažnyčių 70-yje buvo įregistruoti kunigai, o likusios 57 buvo priskirtos prie kaimyninių parapijų kaip filijos²⁰. Tad žmonių pasipriešinimą mėginimams uždaryti parapijų bažnyčias galima laikyti sėkmingu – sovietų valdžia buvo priversta atsisakyti planų ypač radikaliai sumažinti jų skaičių. Tai buvo bene vienintelis žmonių laimėjimas.

Nors pokariu Bažnyčia neteko katedrų, dvasinių seminarijų, visų vienuolynų, „antrųjų Kražių“ Lietuvoje nebuvo. Vienintelė tikinčiųjų protesto forma buvo prašymai, skundai aukštesnėms valdžios institucijoms, kuriuose nevengta naujosios sovietinės retorikos, akcentuota, kad stalininės konstitucijos garantuotų teisių ieško kolūkiečiai, „tikinčioji liaudis“. Kritinio momento, kaip 1893 metais Kražiuose, kai tikintieji ne tik siuntė delegatus pas carą, bet ir neapleido uždaromos bažnyčios, pokariu buvo išvengta. Mat šįkart gyvenimas buvo griauamas iš pamatų, susidorojimas su kitais manančiais buvo tapęs kasdienybe. Sovietų režimo religinė politika 1948–1953 metais vykdyta kolektyvizavimo, ginkluoto pasipriešinimo slopinimo, masinių trėmimų fone. Nebuvo galimybių patraukti platesnės visuomenės dėmesį paviešinant įvykius šalyje ar užsienyje.

Žmonės protestavo ne tik dėl bažnyčių uždarymo, bet ir dėl prasiėdusių draudimų skambinti varpais²¹, suteikti Ligonių patepimo sakramentą ligoninėse, atleidų ribojimo (juos leista rengti tik sekmadieniais, klebonams griežčiausiai draudžiant pasikviesti talkon kaimyninių parapijų kunigų, rengti procesijas šventoriuje). Tačiau, ir be protestų, tikintieji dažnai tiesiog nepaisė režimo bauginimų, varžomas religinis gyvenimas persikėlė į pogrindį. Antai naujoji valdžia iš pat pradžių griežtai uždraudė kunigams mokyti tikybos vaikus, tačiau jų grupės rinkdavosi į pamokas bažnyčiose, vaikų parengimą Sakramentams sėkmingai organizavo vienuolės. Nors 1949 metais Lietuvoje oficialiai buvo likviduoti visi

²⁰ Įgaliotinio B. Pušinio 1952 II ketvirčio informacinė ataskaita, LCVA, f. R 181, ap. 1, b. 32, l. 51–52.

²¹ RKRT įgaliotinis B. Pušinis 1952–1953 m. keletą kartų nurodė Pasvalio rajono VK pirmininkui A. Gražiniui panaikinti įstatymams prieštaraujantį draudimą skambinti varpais – dėl to nuolat skundėsi Panevėžio vyskupijos kurija ir Pasvalio, Pušaloto, Krinčino tikintieji. Rajono VK pirmininkas atsisakė atšaukti sprendimą argumentuodamas tuo, kad Pasvalio klebonas ir kitų bažnyčių komitetai privalą laikytis prisiimto žodinio „susitarimo“ neskambinti varpais ir netrukdyti įstaigų darbui. Įgaliotiniui buvo žinoma, kokiu būdu buvo pasiektas šis „susitarimas“ – į VK trečią kartą išskviestam Pasvalio klebonui Povilui Venckui VK pirmininkas, NKVD viršininkas ir kompartijos sekretorius prigrasino atimti kulto tarnautojo pažymėjimą ir panaudoti prievartą, jei toliau bus skambinama varpais (1949 m. birželio 13 d. kunigo P. Venckaus rašto Panevėžio vyskupijos kurijai nuorašas, ten pat, b. 36, l. 24).

katalikų vyrų ir moterų vienuolynai, jie ne tik toliau veikė pogrindyje, bet atsirado ir naujų moterų kongregacijų (Panevėžio vyskupijoje – Dievo Apvaizdos seserų kongregacija). Sovietų valdžia nutraukė bet kokios religinės spaudos leidimą, tačiau maldaknyges, katekizmus imta dauginti ir platinti nelegaliai.

1954-aisiais apibūdindamas religingumo padėtį Panevėžyje ir Panevėžio rajone, RKRT įgaliotinis B. Pušinis pripažino, kad net ir darbo dienomis per bažnytines šventes tikinčiųjų pilnos bažnyčios, taip pat ir vaikų, jie patarnauja šv. Mišioms, netrūko pavyzdžių, kai komjaunuoliai tuokdavosi bažnyčioje, o kolūkių pirmininkai bičiuliaudavosi su klebonais²². Tad, nors Bažnyčios veiklos sąlygos stalininiu dešimtmečiu radikaliai pasikeitė, iš pradžių tai neturėjo didesnio poveikio žmonių religingumui. Situacija ėmė keistis vėliau, kai subrendo jau sovietinės indokrinacijos sąlygomis augusi karta.

²² RKRT prie SSRS MT pirmininko I. Polianskio 1954 m. kovo 17 d. raštas SSKP CK, RFVA, f. 6991, ap. 3, b. 102, l. 88–90.